

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / SENTABR /
9-SON, II-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
II-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH VA MUAMMOLI KREDITLARNI BARVAQT ANIQLASHNING SUN'YI INTELLEKTGA ASOSLANGAN MENEJMENT MODELINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	14
Alovuddin Jamolov	
YASHIL TRANSPORT: BARQAROR RIVOJLANISH UCHUN IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAMARQAND VILOYATIDA MAHALLIY BUDJETLARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	25
Uzakova Kamola Bexzodovna	
O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI	31
Xolmurodova Moxichehra Dilmurodovna	
THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH (2000–2024)	36
Ortikov Olloberdi Muzaffar o'g'li	
Rajabova Malika	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI	44
Rustamova Dildora Jamshid qizi	
THIS STUDY EXAMINES BEIJING'S EXPERIENCE IN PROMOTING CROSS-BORDER E-COMMERCE IN TASHKENT FROM THE PERSPECTIVE OF REGIONAL COOPERATION	50
Wang Jiahao	
DORI VOSITALARIGA OID AXBOROTLARNI BUXGALTERIYA HISOBI VA HISOBOTLARIDA AKS ETTIRISH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	58
Yodgorov Xushvakt Mansurovich	
AGROSANOAT MAJMUINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA JAMLANMA DARAJA VA KANALLARARO TAKRORLANISHNI O'LCHASH METODIKASI: «YASHIL» YO'NALISHLAR MISOLIDA	63
Xudaynazarov Bekzod Akramovich	
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА АКТИВОВ И СТАБИЛЬНОСТИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	69
Баймуратова Зина Акилбековна	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYAVIY MUHITNI YANADA RIVOJLANTIRISH VA INFLYATSIYANING SALBIY OQIBATLARINI KAMAYTIRISH YO'NALISHLARI	75
Niyozov Asad Qosimovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNING NAZARIY EVOLYUTSIYASI VA UNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLARI	80
Afenov Nursultan Nugmatillayevich	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	86
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
GREEN BONDS IN UZBEKISTAN: OPPORTUNITIES, INSTITUTIONAL DEVELOPMENT AND BARRIERS TO SUSTAINABLE FINANCE	92
Umarova Zulaykho Tursunovna	
YASHIL INVESTITSIYALARNI JALB QILISH ORQALI BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI	97
Teshayev Zafarbek Zokirovich	

RAHBARLIK LAVOZIMLARIDA XOTIN-QIZLAR ULUSHI VA MAVJUD STROTEPLAR TAHLILI	103
Abduraxmonova Feruzabonu Abduraxmon qizi	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	109
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
KATTA HAJMLI IQTISODIY MA'LUMOTLAR (BIG DATA) SHAROITIDA EKONOMETRIK BAHOLASH USULLARINING NAZARIY TRANSFORMATSIYASI.....	115
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
EFFECTIVE MECHANISMS FOR MANAGING ORGANIZATIONAL ECONOMIC SUSTAINABILITY IN THE PROCESS OF JOB OPTIMIZATION.....	121
Odilov Jakhongir Akram ugli	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI BANK KREDITLARI ORQALI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	128
Abdullayev Ahrorjon Akmaljon o'g'li	
ZARGARLIK XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA PERFORMANCE MARKETINGDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.....	134
Azizova Roxila Baxodir qizi	
IQTISODIYOT NAZARIYASI: NAZARIY ASOSLARDAN AMALIYOTGACHA BO'LGAN IQTISODIY JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	139
Xamdamiy Amriddin Xamdamiy o'g'li	
УПРАВЛЕНИЕ И ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....	145
Taravat Abdul Salam	
ПОВЕДЕНЧЕСКИЙ ПОДХОД В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ	152
Ikrayeva Nodira Burxon kizi	
STOCK MARKET DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN, 2023–2026: INSTITUTIONAL REFORM, PRIVATIZATION, AND EVIDENCE FROM PRIMARY EXCHANGE MICRODATA.....	159
Alekperova Dilshodakhon	
Toshkentov Kuvonchbek	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA TIJORAT BANKLARINING O'RNI.....	167
Bozorov Ilyos Isomiddinovich	
TIJORAT BANKLARINING KAPITAL BAZASINI MUSTAHKAMLASHDA ZAMONAVIY MOLIVAVIY INSTRUMENTLARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	173
Abduraimova Fazilat Hikmatulla qizi	
TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASHDA YANGI KONSEPTUAL VA USLUBIY YECHIMLAR: SIRKULYAR IQTISODIYOT TAJRIBASI.....	180
Otajanova Shahnoza Shuhratovna	
BANKLARDA RISKLARNI BOSHQARISH, DAROMAD VA NATIJADORLIKNI OSHIRISH	185
Jo'rayev Bekzod Bahodir o'g'li	
INKLYUZIV TA'LIM MUHITINI TA'MINLASHDA UMUMTA'LIM MAKTABLARI MENEJMENTINI HUDUDIY KLASSTERLASH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH MODEL: TASHKILIY-BOSHQARUV MEKANIZMLARI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	192
Rajapova Guldona Usman qizi	
FERMER XO'JALIKLARIDA MOLIVAVIY NATIJALARNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH: FOYDA SIFATI VA BARQARORLIGINI BAHOLASH YONDASHUVLARI	198
Rashidov Baxadir Yusupovich	
HUDUDLAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA INVESTITSIALARNING ROLI.....	203
Sapayeva Fazilat Norbayevna	

ERKIN IQTISODIY ZONALARDA EKO-SANOAT PARKLARINI TASHKIL ETISH VA EKOLOGIK TADBIRKORLIKNI BAHOLASH USULLARI	207
Turg'unova Tursunoy Maratovna	
TIJORAT BANKLARIDA JISMONIY SHAXSLARNI KREDITLASHNING TASHKILIY VA HUQUQIY ASOSLARI	212
Aminova Mehriniso Erkinjonovna	
BARQAROR RIVOJLANISH (ESG) PRINSIPLARINING KOMPANIYA BRENDI QIYMATI VA JOZIBADORLIGIGA TA'SIRI	217
Dilfuza Matisakova	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ORQALI MOLIVAVIY XIZMATLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH	224
Raximova Lolaxon Avazovna	
MEHNAT INTIZOMINING KORXONALAR FAOLIYATINING IQTISODIY SAMARADORLIGIGA TA'SIRI.....	228
Azizova Sayyora Xamidullayevna	
MINTAQA IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA TIBBIY TURIZM XIZMATLARINING EKONOMETRIK BAHOLANISHI.....	237
Yusupova Mexribon Uktamovna	
KICHIK SANOAT ZONALARIDA INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISHNING RAQAMLI TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISH.....	245
Jo'rayev Po'latjon Komiljon o'g'li	
MAKTABGACHA TA'LIM XIZMATLARI SOHASIDA KICHIK BIZNES RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	251
Madaminova Feruza Tursunboy qizi	
YASHIL INVESTITSIYALARNING MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA AHAMIYATI.....	259
Raximova Shaxnoza Xamzayevna	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TAYYOR MAHSULOTLAR EKSPORTINI RAG'BATLANTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI VA TA'MINOT YO'LLARI.....	263
Esanov Yusufjon Dilmurod o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT: MOHIYATI, XUSUSIYATLARI VA O'ZBEKISTONDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	267
Sultonov Shahzod Shavkat o'g'li	
O'ZBEKISTON BANLARINIGKING YASHIL BANK MAHSULOTLARI TASHKIL QILISH MEXANIZMLARI VA ULARNING BANK IQTISODIY SAMARADORLIGINI SALBIY TA'SIR QILMAGAN HOLATDA MAHSULOTLARINING MOLIVAVIY BARQARORLIK TA'MINLASH YO'LLARI.....	275
Nuriddinov Murodjon Nuriddin o'g'li	
JAHON IQTISODIYOTINING GLOBALLASHUVI SHAROITIDA MILLIY EKSPORT SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MARKETING MEXANIZMLARI.....	281
Jumayeva Zamira Bustonovna	
MARKAZIY OSIYO UCHUN GEOSIYOSIY RISK (GPR) INDEKSINI ISHLAB CHIQISH	285
Qodirova Laylo Otabekovna	
BIRLASHGAN ARAB AMIRLIKLARI STARTAP EKOTIZIMINI BOSHQARISH MODELI VA O'ZBEKISTON UCHUN SABOQLAR.....	289
Elmurod Sodiqov Shomurod o'g'li	
INTEGRATSIYALASHGAN HISOBOTNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARI.....	295
Abduvaliyev Zafar Mahmudovich	
AVTOMOBIL BUTLOVCHI QISMLAR ISHLAB CHIQARISHDA MAHALLIYLASHTIRISH VA TA'MINOT TARMOG'INI DIVERSIFIKATSIYALASH SAMARADORLIGI.....	301
Asadov Elyorbek Kandiayrovich	

INFRATUZILMA TADBIRKORLIK FAOLIYATI UCHUN ZARUR OBYEKTAR, INSTITUTLAR, RESURSLAR VA XIZMATLAR MAJMU'I.....	307
Rustamov Sultonbek Bekzadovich	
TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION JOZIBADORLIK PARADOKSLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	315
Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich	
"YASHIL" SANOAT SIYOSATINI BAHOLASHNING XUSUSIYATLARI.....	323
Ismatulloeva Madinabonu Fozil qizi	
BUDJET TASHKILOTLARIDA BUDJET MABLAG'LARI HISOBI VA ULARDAN FOYDALANISH USTIDAN ICHKI AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH.....	330
Murtozayeva Xusnora Erkin qizi	
KORXONANING BREND EKOTIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	335
Sa'dulloev Habibullo Ibodullo o'g'li	
AGRAR VA SANOAT TARMOQLARIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH ORQALI YANGI ISH O'RINLARINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	341
Bobojonov To'liqinbek Maxmud o'g'li	
O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINING ENERGIYA TA'MINOTIDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI VA ISTIQBOLLARI.....	347
Jo'ramurodova Feruza Mardon qizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH VA INVESTITSION STRATEGIYALARNI BOSHQARISH.....	353
Nazarova Nigora Yusufovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARINING AKADEMIK FAOLIYATINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING IQTISODIY-TASHKILY ASOSLARI.....	361
Raximbayev Musobek Komiljon o'g'li	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINING SHAKLLANISH TENDENSIYALARI, HUDUDLARARO FISKAL TAFOVUTLAR VA HUDUDIY SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI MUAMMOLARINING TIZIMLI TAHLILI.....	367
Azamjonov Ulug'bek Usmonjon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISH TIZIMINING EVOLYUTSION RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY XUSUSIYATLARI.....	377
Erxanov Muxammadjon Absayitovich	
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI EKSPORTGA YO'NALTIRISHDA MARKETING STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISH.....	382
Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi	
MAMLAKATIMIZDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI.....	386
Qo'ziboev Umarbek Ulug'bekovich	
JUFT KORRELYATSIYA VA REGRESSIYA TAHLILI YORDAMIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI ANIQLASH.....	390
Muxtorova Shohida Negmat qizi	
TURISTIK INNOVASION LOYIHALARNI KRAUDFANDING ASOSIDA MOLIYALASHTIRISH MODELI.....	397
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDIT AMALLARINING NATIJADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI MUAMMOLAR.....	403
Yuldashev Xurshidbek Mamirjonovich	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA HISOBOTNI TUZISH VA TAQDIM ETISH HAMDA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	408
Xalilov Bahromjon Bahodirovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	412
Masharipova Maksuda Becnazarovna	

COOPERATION BETWEEN CREATIVE INDUSTRIES AND TOURISM SERVICES IN BUILDING A NATION BRAND: FORMS, ASYMMETRIES, AND THE MISSING INTERFACE	419
Yusupova Mokhinur Farkhod qizi	
SUVEREN FONDLARDA ESG TAMOIYLLARINI BAHOLASH: MANDAT TURIGA ASOSLANGAN DIFFERENSIAL YONDASHUV	429
Jumaniyazov Inomjon Turayevich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТАРИФНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ УЗБЕКИСТАНА НА ОСНОВЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ЗАТРАТ И ЦЕНОВЫХ СИГНАЛОВ	438
Аллаева Гульчехра Жалгасовна	
BOZOR SHAROITIDA KADRLAR TAYYORLASH TA'LIM TIZIMINI BOSHQARISH JARAYONINI RIVOJLANTIRILISHI	447
Temirova Shalola Erkinovna	
COMPARATIVE DYNAMICS OF AGRICULTURAL SUPPORT AND GREEN TRANSFORMATION: EVIDENCE FROM FOUR COUNTRIES.....	452
Abduraimov Abdunabi	
SOLIQ MEXANIZMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING INSTITUTIONAL ASOSLARI	460
To'laganova Feruza Xamidulla qizi	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA BOSHQARUV DARAJASINI MOLIVAVIY NATIJADAN MUSTAQIL BAHOLASH USLUBIYOTI	467
Axmadjanov Abrorbek Akbarjon o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONIDA YOSHLARNING INNOVATION ISH BILAN BANDLIGINI TARTIBGA SOLISHNING MAZMUNI VA AHAMIYATI.....	473
Bozorova Guljahon Otabek qizi	
OZIY-OVQAT MAHSULOTLARI NARXLARINING SHAKLLANISHI: INFLATION OMILLAR VA ULARNING AHOLI TURMUSH DARAJASIGA TA'SIRI.....	479
Xakimov Rashid	
PROSPECTS FOR PROMOTING UZBEKISTAN'S TOURISM BRAND IN THE INTERNATIONAL MARKET THROUGH ELEMENTS OF NATIONAL FASHION	485
Yusupova Mokhinur Farkhod qizi	
O'ZBEKISTON SUVEREN KREDIT REYTINGIDA DAVLAT QARZI BARQARORLIGINING O'RNII	494
Mamadaliyev Poziljon Mansurjon o'g'li	
INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIVALASHTIRISHDA MOLIVAVIY RISKLARNI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	505
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIY DUE DILIGENCE'NI QO'LLASH ISTIQBOLLARI.....	512
Muydinov Erkin Jamaldinovich	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ DUE DILIGENCE'NI QO'LLASH ISTIQBOLLARI

Muydinov Erkin Jamaldinovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dekan, i.f.n., dotsent

E-mail: muydinov1958@gmail.com

Annotatsiya. Xo'jalik yurituvchi subyektlarning soliq risklarini kompleks baholash vositasi sifatida soliq Due Diligence'ining mazmuni va amaliy ahamiyati tadqiq etilgan. O'zbekiston Respublikasida mazkur amaliyotni qo'llashning asosiy shart-sharoitlari tahlil qilinib, mavjud tashkiliy-uslubiy muammolar aniqlangan hamda ushbu xizmatni auditorlik tashkilotlari faoliyatiga joriy etish mexanizmi taklif qilingan. Shuningdek, banklar, investorlar, mulkdorlar va bitimlarning potentsial ishtirokchilari uchun soliq xulosasini tayyorlashning maqsadga muvofiqligi ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so'zlar: soliq Due Diligence'i, soliq auditi, soliq riski, soliq tekshiruvi, soliq xulosasi, auditorlik tashkiloti, kichik va o'rta biznes, soliq komplayensi, O'zbekiston.

Аннотация. Исследованы содержание и практическое значение налогового Due Diligence как инструмента комплексной оценки налоговых рисков хозяйствующих субъектов. Проанализированы основные предпосылки его применения в Республике Узбекистан, выявлены существующие организационно-методические проблемы и предложен механизм внедрения данной услуги в деятельность аудиторских организаций. Научно обоснована целесообразность подготовки налогового заключения для банков, инвесторов, собственников и потенциальных участников сделок.

Ключевые слова: налоговый Due Diligence, налоговый аудит, налоговый риск, налоговая проверка, налоговое заключение, аудиторская организация, малый и средний бизнес, налоговый комплаенс, Узбекистан.

Abstract. The content and practical significance of tax due diligence as a tool for the comprehensive assessment of business entities' tax risks are examined. The key prerequisites for its application in the Republic of Uzbekistan are analyzed, existing organizational and methodological challenges are identified, and a mechanism for introducing this service into the activities of audit organizations is proposed. The rationale for preparing tax due diligence reports for banks, investors, owners, and potential parties to transactions is also substantiated from a scientific perspective.

Keywords: tax due diligence, tax audit, tax risk, tax inspection, tax due diligence report, audit organization, small and medium-sized businesses, tax compliance, Uzbekistan.

KIRISH

Soliq xavfsizligi biznesni moliyaviy yo'qotishlar, yirik jarimalar va asossiz tekshiruvlardan himoya qilib, O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatining prognoz qilinishi va uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. Soliq xavfsizligi — bu kompaniyaning soliqlarni noto'g'ri hisoblash, qonunchilikdagi o'zgarishlar yoki soliq organlari bilan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kelishmovchiliklar bilan bog'liq xatarlardan himoyalanganlik darajasidir. U biznesga hisob-kitoblarning to'satdan to'xtatilishi yoki moliyaviy barqarorlikka ta'sir ko'rsatuvchi xatarlarsiz faoliyat yuritishga yordam beradi. Davlat biznesga ma'muriy bosimni kamaytirish va tadbirkorlarning soliq xavfsizligini mustahkamlash maqsadida quyidagi choralarni amalga oshiradi: nazorat qiluvchi organlar tomonidan ortiqcha va asossiz sayyor tekshiruvlarni cheklaydi; reyestrda mavjud bo'lmagan qoidalar bo'yicha jarimalar qo'llanilishining oldini olishga xizmat qiluvchi majburiy talablarning yagona reyestrini joriy etadi; kichik biznes subyektlariga soliq maslahatchilari uchun sarflangan xarajatlarni soliqlarni hisobga olish jarayonida kamaytirishga ruxsat beradi [1].

Banklar, investorlar va mulkdorlarning korxonaning soliq majburiyatlari to'g'risidagi ishonchli ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojining ortishi shu bilan bog'liq, o'z vaqtida aniqlanmagan soliq risklari soliqlar, penyalari va jarimalarning qo'shimcha hisoblanishiga, ayrim operatsiyalarning vaqtincha to'xtatilishiga, sud nizolarining yuzaga kelishiga hamda tashkilotning moliyaviy holatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Banklar uchun bunday ma'lumotlar kreditga layoqatlilik va kreditni qaytarish ehtimolini baholashda, investorlar uchun biznesning haqiqiy qiymati va qo'yilmalar xavfsizligini aniqlashda, mulkdorlar uchun esa soliq yukini nazorat qilish va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda zarurdir. Shu sababli soliq Due Diligence kredit yoki investitsiya bitimi tuzilgunga qadar korxonaning haqiqiy, shartli va potentsial soliq majburiyatlarini aniqlashning muhim vositasiga aylanmoqda.

An'anaviy moliyaviy audit, avvalo, korxonaning barcha soliq qonunbuzarliklari va yashirin soliq majburiyatlarini aniqlashga emas, balki umuman moliyaviy hisobotning ishonchligi to'g'risida fikr bildirishga qaratilgan. Tekshiruvning tanlab o'tkazilishi va muhimlik darajasining qo'llanilishi hisobotga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydigan ayrim soliq xatarlarining alohida tahlil qilinishini talab etishi mumkin. Shuning uchun ehtimoliy qo'shimcha hisoblashlar, penyalari, jarimalar va nizoli soliq operatsiyalarini kompleks baholash uchun ixtisoslashtirilgan soliq Due Diligence usulini qo'llash maqsadga muvofiqdir.

AQShda soliq Due Diligence aksiyalarni sotib olish va aktivlarni sotib olish o'rtasidagi tanlov bilan chambarchas bog'liq [2]. Germaniyada soliq Due Diligence sotib olinayotgan kompaniyaning soliq hisobotlari va majburiyatlarini har tomonlama tekshirishdir [3]. Buyuk Britaniyada soliq Due Diligence biznesni sotib olishda (M&A), kompaniyalarni qayta tashkil etishda yoki aktivlarni sotishga tayyorgarlik ko'rishda (vendor due diligence) muhim bosqich hisoblanadi. Uning asosiy maqsadi yashirin soliq majburiyatlarini aniqlash, kompaniyaning Buyuk Britaniya Soliq xizmati (HMRC) oldidagi tarixiy intizomini baholash va bitim yakunlangunga qadar xatarlarni minimallashtirishdan iborat [4].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekistonda soliq tekshiruvini mustaqil professional xizmat sifatida joriy etish korxonalarning haqiqiy va potensial soliq xatarlarini har tomonlama aniqlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish, investitsiya va kredit operatsiyalarini kengaytirish sharoitida bunday xizmat mulkdorlar, investorlar va banklarga ehtimoliy qo'shimcha to'lovlar, penyalari, jarimalar va soliq nizolari haqida xolis ma'lumot olish imkonini beradi. Bu biznes shaffofligini oshirish, soliq qonunchiligiga rioya etilishini mustahkamlash hamda boshqaruv, investitsiya va kredit qarorlarining asosligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda soliq Due Diligence asosan qo'shib yuborish, sotib olish va investitsiyalarni jalb qilishda korxonani kompleks tekshirishning tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Uning asosiy maqsadi bajarilmagan soliq majburiyatlari, nizoli soliq pozitsiyalari va biznes qiymatiga hamda tuzilayotgan bitim shartlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan boshqa holatlarni aniqlashdan iborat. A. M. de Oliveira Neto soliq Due Diligence'ni birlashish va qo'shib olishlarda risklarni boshqarishning muhim vositasi sifatida ko'rib chiqadi. Muallif ta'kidlashicha, tekshiruv nafaqat soliq qonunchiligiga rioya etilishini, balki aniqlangan qoidabuzarliklarning ehtimoliy ma'muriy va sud oqibatlarini ham qamrab olishi kerak. Bunday tekshiruv natijalari xaridorga sotib olinayotgan kompaniyaning yashirin majburiyatlarini baholash va bitim shartlarini aniqlashtirish imkonini beradi [5].

Zamonaviy xorijiy tadqiqotlar va professional uslubiyotlarda soliq tekshiruvining uchta asosiy elementi ajratib ko'rsatiladi:

- soliq deklaratsiyalari va birlamchi hujjatlarni to'plash va tahlil qilish;
- rahbariyat va mas'ul mutaxassislar bilan suhbat o'tkazish;
- aniqlangan soliq xatarlarini miqdoriy baholash.

Korxonaning soliq tarixi, tartibga solinmagan nizolar, soliq imtiyozlarining to'g'ri qo'llanilishi, bog'liq tomonlar bilan operatsiyalar, transfert narx shakllanishi va yashirin soliq majburiyatlarining yangi mulkdorga o'tish ehtimoliga alohida e'tibor qaratiladi. Tekshiruv natijalari korxona narxiga, bitim shakliga, sotuvchining kafolatlariga va ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash shartlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin [6].

O'zbekiston ilmiy adabiyotlarida "Soliq Due Diligence" atamasining nazariy va uslubiy jihatlarini yanada kengroq tadqiq etish imkoniyatlari mavjud. Mahalliy mualliflarning tadqiqotlari asosan soliq nazorati, soliq auditi, tavakkalchilikka yo'naltirilgan soliq ma'muriyatchiligi va soliq tizimini raqamlashtirishga bag'ishlangan. Xususan, N. A. Artikov kameral va sayyor soliq tekshiruvlari hamda soliq auditini tayinlashda xavf-xatar tahlilini qo'llashga asoslangan O'zbekiston soliq ma'muriyatchiligining yangi arxitekturasini shakllantirishni ko'rib chiqadi. Bu soliq nazoratida xavf-xatarlarni baholashga asoslangan yondashuvning rivojlanib borayotganini tasdiqlaydi [7]. Bazarov K. T. soliq xavfini boshqarishni soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirishning sharti sifatida o'rganib, xavflarni tasniflash, ularning yuzaga kelish ehtimolini baholash va oldini olish choralarini ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi [8]. Amaliyotda O'zbekistonning ayrim auditorlik va konsalting tashkilotlari korxonaning soliq holatini kompleks baholash va ehtimoliy qo'shimcha hisob-kitoblarni aniqlashni o'z ichiga olgan soliq Due Diligence xizmatlarini taklif etmoqda. Binobarin, ushbu xizmatning amaliy qo'llanilishi uning ilmiy-uslubiy asoslarini yanada rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, xorijiy adabiyotlarda investitsiya bitimlarida soliq Due Diligence'ning roli yetarlicha batafsil yoritilgan bo'lib, tadqiqotlarning asosiy qismi yirik kompaniyalar va M&A bitimlariga qaratilgan.

Shunday qilib, aniqlangan ilmiy yo'nalish O'zbekiston Respublikasi sharoitiga moslashtirilgan, tartib-taomillar ketma-ketligi, soliq xavflari tasniflagichi, tekshiruv ro'yxati, baholash matritsasi va standartlashtirilgan soliq xulosasini o'z ichiga olgan soliq Due Diligence metodologiyasini ishlab chiqish zarurligini asoslaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani yozishda quyidagi usullardan foydalanilgan: tizimli va qiyosiy tahlil; normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish; xorijiy tajribani o'rganish; soliq tavakkalchiliklarini guruhlash va tasniflash; ekspert bahosi; tavakkalchilikka asoslangan yondashuv; moliyaviy va soliq hisobotlarini tahlil qilish; koeffitsiyentli va hujjatli tahlil usullari; auditorlik amaliyotining natijalarini umumlashtirish.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliq Due Diligence xo'jalik yurituvchi subyektning soliq holatini kompleks mustaqil tekshirish bo'lib, u haqiqiy va potensial soliq majburiyatlarini aniqlashga, ularning yuzaga kelish ehtimolini baholashga hamda mulkdorlar, investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun mumkin bo'lgan moliyaviy oqibatlarni aniqlashga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasida soliq Due Diligence'ni qo'llash quyidagi shart-sharoitlarga bog'liq:

Soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish. Elektron hisobvara-fakturalar, onlayn nazorat-kassa texnikasi va avtomatlashtirilgan ma'lumotlar almashinuvi soliq organlariga soliq hisoboti va korxonaning haqiqiy muomalalari o'rtasidagi tafovutlarni tezroq aniqlash imkonini beradi.

Tavakkalchilikka yo'naltirilgan soliq nazoratiga o'tish. Tekshiruvlar uchun soliq to'lovchilarni xavf-xatarlarni tahlil qilish asosida tanlash noodatiy xo'jalik muomalalari, asossiz imtiyozlar, soliq bazasini pasaytirish va boshqa qoidabuzarliklarni aniqlash imkoniyatini oshiradi.

Xo'jalik muomalalarining murakkablashuvi. Tashqi iqtisodiy faoliyat, elektron savdo, aloqador tomonlar bilan muomalalar va transfert narx shakllanishining rivojlanishi soliq risklarining yangi turlarini yuzaga keltiradi.

Investitsiya va kredit bitimlarining o'sishi. Banklar va investorlarga nafaqat korxonaning joriy soliq qarzdorligi, balki ehtimoliy qo'shimcha to'lovlar, boqimandalar, jarimalar va soliq nizolari haqida ham ishonchli ma'lumotlar zarur.

Kichik va o'rta tadbirkorlikni rivojlantirish. Ichki nazoratni yanada takomillashtirish, kadrlar resurslaridan samarali foydalanish va soliq qonunchiligidagi o'zgarishlarga o'z vaqtida moslashish kichik va o'rta biznes subyektlarida soliq hisobining aniqligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

An'anaviy moliyaviy auditning o'ziga xos xususiyatlari. Moliyaviy audit, umuman, hisobotning ishonchligini tasdiqlashga qaratilgan bo'lib, barcha yashirin soliq xatarlarini majburiy aniqlashni nazarda tutmaydi.

Soliq qoidabuzarliklarining oldini olish zarurati. Soliq Due Diligence tizimi davlat tekshiruvi, investitsiya bitimi, biznesni sotib olish yoki yirik kredit olish uchun murojaat qilishdan oldin mavjud masalalarni aniqlash imkonini beradi.

Professional xizmatlar bozorining rivojlanishi. Auditorlik va konsalting tashkilotlari faoliyatining kengayishi soliq Due Diligence'ning mustaqil xizmat sifatida shakllanishi uchun tashkiliy imkoniyatlar yaratadi.

Shunday qilib, soliq tekshiruvlari O'zbekistonda soliq xatarlarini erta aniqlash, biznes shaffofligini oshirish hamda kredit, investitsiya va boshqaruv qarorlarining asosligini ta'minlovchi muhim preventiv vositaga aylanishi mumkin.

Uning bu boradagi mavjud xizmat turlaridan farq qiluvchi auditorlik professional xizmatlarining yangi turi sifatida kirib kelayotganligini quyidagi 1-jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkin.

1-jadval

Soliq Due Diligence'ning shunga o'xshash xizmat turlaridan farqi tahlili¹

Mezon	Soliq tekshiruvi	Soliq auditi	Soliq Due Diligence
Asosiy maqsad	Qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilish	Soliq hisob-kitoblarning to'g'riligini tekshirish	Haqiqiy va yashirin soliq xatarlarini aniqlash
Tashabbuskor tomon	Soliq idorasi	Rahbariyat yoki mulkdor	Investor, bank, xaridor, mulkdor
Xususiyati	Davlat nazorati	Professional tekshiruv	Xavf-xatarga asoslangan kompleks diagnostika
Natijani rasmiylashtirish	Tekshirish dalolatnomasi	Auditorlik yoki maslahat hisoboti	Soliq xulosasi va xavf-xatar xaritasi
Yo'naltirilganlik	Avvalgi qoidabuzarliklar	Hisob-kitoblarning ishonchligi	O'tmishdagi, hozirgi va ehtimoliy oqibatlar

1 Muallif ishlanmasi

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tahlil obyektlari (solliqlar va majburiyatlar) o'xshashligiga qaramay, an'anaviy solliq auditi va solliq Due Diligence maqsadlari, uslubiylati va iqtisodiy mazmuniga ko'ra o'zaro farq qiladi.

Moliyaviy hisobot auditi doirasida solliqlar solliq nazorati obyekti emas, balki xatolar, qonunchilik yoki boshqaruv qarorlarining murakkabligi tufayli jiddiy buzilishlar yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy hisobot elementi sifatida ko'rib chiqiladi. Auditorning maqsadi solliq majburiyatlari va aktivlari to'g'ri tan olinganligi, baholanganligi va ochib berilganligi hamda hisobot, umuman olganda, xo'jalik muomalalarining solliq oqibatlarini ishonchli aks ettirgani to'g'risida yetarlicha ishonch hosil qilishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasida solliq auditi solliq idoralari tashabbusi bilan amalga oshiriladigan nazorat turlaridan biri bo'lib, unda muayyan davr uchun solliqlar va yig'imlarni hisoblab chiqarish hamda to'lashning to'g'riligi tekshiriladi. Bu boradagi huquqiy asos O'zbekiston Respublikasi Solliq kodeksining "Solliq tekshiruvlarining turlari" deb nomlangan 137-moddasining 3-bandida keltiriladi. Solliq auditi solliq to'lovchilarning (solliq agentlarining) yuqori darajadagi tavakkalchilik toifasiga mansub solliq to'lovchiga (solliq agentiga) nisbatan o'tkaziladi. Solliq auditi o'tkazilayotgan davrda tekshirilayotgan davrning solliq hisobotiga solliq to'lovchi tomonidan o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritilishiga yo'l qo'yilmaydi [9]. Ya'ni O'zbekistonda an'anaviy solliq auditi davlat nazoratining tarkibiy qismi hisoblanib, solliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini ta'minlashga qaratilgan hamda majburiy nazorat xususiyatiga ega.

Solliq Due Diligence solliq xatarlarini boshqarishning preventiv vositasi hisoblanadi. Uning joriy etilishi tadbirkorlik faoliyatining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi; xizmat, ayniqsa, kichik va o'rta korxonalar, investorlar va banklar uchun muhim; uning rivojlanishi uslubiy ta'minot va standartlashtirishni talab qiladi; taklif etilayotgan model O'zbekistondagi mavjud auditorlik va maslahat xizmatlari tizimini to'ldirishi mumkin.

Shu bois tadqiqotchi O'zbekiston audit xizmatlari milliy bozoriga yangi xizmat turi hisoblangan solliq Due Diligence'ni joriy qilish uchun quyidagi harakatlarni amalga oshirishni tavsiya etadi:

1. Solliq Due Diligence tekshiruvini o'tkazish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish.
2. Xizmat yakuniga ko'ra taqdim qilinadigan xulosaning namunaviy tuzilmasini tasdiqlash.
3. Solliq risklarining milliy klassifikatorini shakllantirish.
4. Tekshiruvning namunaviy chek-ro'yxatini ishlab chiqish.
5. Tavakkalchilikka yo'naltirilgan balli baholashni joriy etish.
6. Solliq Due Diligence bo'yicha mutaxassislar tayyorlashni tashkil etish.
7. Banklarga yirik kredit va investitsiya bitimlarida solliq xulosasini hisobga olishni tavsiya etish.
8. Axborotning maxfiyligini va ijrochining kasbiy mas'uliyatini ta'minlash.

Bu xizmat turini ko'rsatishda auditorlardan tajriba, tahliliy fikrlash va to'g'ri talqin qilish hislatlari talab qilinadi. Chunki ma'lumotlarni bir-biriga qiyosiy va chuqur tahlil asosida solishtirish ushbu xizmat turidan kutilgan natijaga erishishda muhim ahamiyatga ega. Uslubiyotni amalga oshirishda, asosan, tahliliy tadbirlar qo'llaniladi. Solliq yukini bir necha davr davomida solishtirish, uni tarmoq ko'rsatkichlari bilan taqqoslash va keskin og'ishlarni tahlil qilish orqali solliq turlari bo'yicha risklar aniqlanadi.

Solliqlar bo'yicha aniqlangan risklarning umumiy darajasi alohida olingan solliqlar bo'yicha hisoblab chiqilgan risklar yig'indisiga teng.

Xalqaro amaliyotda jami solliq riski darajasi (image) quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$$SR_i = P_i \times I_i \quad [10] \text{ bu yerda,}$$

P_i - solliq riskining yuzaga kelish ehtimoli (1–5 ball oralig'ida;

I_i - riskning ta'sir kuchi (1–5 ball oralig'ida)

Xavf-xatarlarni boshqarish kontekstida odatda ikkita asosiy ko'rsatkich baholanadi:

Riskning yuzaga kelish ehtimoli (P_i) — solliq idorasi tomonidan qoidabuzarlikni aniqlash, qo'llanilgan yondashuvga e'tiroz bildirish va solliqlarni qo'shimcha hisoblash imkoniyati.

Ehtimollik qo'shimcha solliq majburiyatlarining yuzaga kelishi qanchalik real ekanligini ko'rsatadi. Uni aniqlashda quyidagilarni hisobga olish lozim:

- solliq, moliyaviy va statistik hisobotlar o'rtasida tafovutlarning mavjudligi;
- solliq deklaratsiyalaridagi xatolar;
- boshlang'ich hujjatlarining mavjud emasligi yoki tegishli tartibda rasmiylashtirilmaganligi;
- solliq imtiyozlaridan foydalanishning asoslanganligi;
- kontragentlar bilan xo'jalik muomalalarining xususiyatlari;
- elektron hisobvara-q-fakturalardagi tafovutlar;
- aloqador tomonlar bilan bitimlar;
- narxlarning bozor darajasidan chetga chiqishi;
- ilgari aniqlangan qoidabuzarliklarning mavjudligi;
- sud va solliq nizolari;

• qo'llaniladigan soliq me'yorlarining murakkabligi va ularni talqin qilish bilan bog'liq jihatlar;
 • soliq ma'muriyatchiligidan raqamli tizimlari tomonidan qoidabuzarliklarni aniqlash imkoniyati.
 Masalan, agar korxona soliq imtiyozini qo'llagan bo'lsa-yu, lekin belgilangan shartlarning bajarilganligini tasdiqlovchi hujjatlarga ega bo'lmasa, soliqni qo'shimcha hisoblash ehtimoli yuqori bo'ladi.

Shunday qilib, ehtimollik mumkin bo'lgan buzilishning miqdorini emas, balki buzilish yuzaga kelishi mumkin bo'lgan sharoitlarni tavsiflaydi.

Riskning yuzaga kelish ehtimoli tahlili 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval
Riskning yuzaga kelish ehtimoli tahlili²

Ball	Ehtimollik darajasi	Ehtimollikning yuz berish tavsifi
1	Juda past	Deyarli yuz bermaydi
2	Past	Bo'lishi mumkin, lekin kamdan-kam
3	O'rta	Bo'lishi mumkin
4	Yuqori	Bo'lish ehtimoli yuqori
5	Juda yuqori	Deyarli aniq sodir bo'ladi

Xavfning ta'sir (oqibat) darajasi (image) — agar bu xavf yuzaga kelsa, uning oqibatlari qanchalik jiddiy bo'lishini ko'rsatadi. U nafaqat asosiy soliq summasini, balki tegishli yo'qotishlarni ham o'z ichiga oladi:

$$I_i = T_i + PEN_i + F_i + C_i,$$

Bunda:

T_i - qo'shimcha hisoblangan soliqning ehtimoliy summasi;

PEN_i - penyalari;

F_i - moliyaviy sanksiyalar va jarimalar;

C_i - boshqa oqibatlar, shu jumladan sud xarajatlari va qoidabuzarliklarni bartaraf etish xarajatlari.

Miqdoriy ta'sirdan tashqari, sifat oqibatlarini ham hisobga olish zarur:

- likvidlik va to'lov qobiliyatiga ta'siri;
- kredit shartnomasi shartlariga rioya etilishiga ta'siri;
- sotib olinayotgan biznes qiymatiga ta'siri;
- bank tomonidan kredit ajratish to'g'risidagi qarorga ta'siri;
- investitsiya bitimi shartlarining o'zgarishi;
- sud nizolarining yuzaga kelishi;
- ishchanlik obro'siga ta'siri;
- KOB faoliyatining uzluksizligiga ta'siri.

Kichik va o'rta korxonalar uchun hatto nisbatan kichik buzilish ham sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki bunday korxonalarning faoliyat ko'lam va moliyaviy barqarorlik zaxirasi odatda cheklangan bo'ladi.

Riskning ta'sir kuchining qiyosiy tahlili 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval
Risk ta'sir kuchining qiyosiy tahlili³

Ball	Ta'sir darajasi	Ta'sir natijasi
1	Juda past	Faoliyatga deyarli ta'sir qilmaydi
2	Past	Biroz kechikish yoki qo'shimcha xarajatlar
3	O'rta	Qo'shimcha resurslar yoki vaqt talab etiladi
4	Yuqori	Muhim moliyaviy yoki tashkiliy yo'qotishlar
5	Juda yuqori	Jiddiy zarar, loyihaning to'xtatilishi yoki sezilarli yo'qotishlar

Riskning yuzaga kelish ehtimoli bilan uning ta'sir kuchi o'rtasidagi bog'liqlik quyidagi 4-jadvalda keltirilgan.

Bunda, bizningcha, ikki holat alohida e'tiborni talab qiladi. Birinchisi — nisbatan kichik ta'sir bilan yuqori ehtimollik. Masalan, elektron hisobvara-fakturalarda muntazam ravishda yo'l qo'yiladigan xatolar alohida olinganda ahamiyatsiz bo'lishi mumkin, ammo ularning umumiy ta'siri sezilarli qo'shimcha hisob-kitoblarga olib kelishi mumkin.

² Muallif ishlanmasi

³ Muallif ishlanmasi

4-jadval

Riskning yuzaga kelish ehtimoli bilan uning ta'sir kuchi o'rtasidagi bog'liqlik tahlili⁴

Ehtimollik	Ta'sir	Soliq tavakkalchiligi tavsifi	Due Diligence natijalari asosida qaror qabul qilish
Past	Past	Arzimas	Kuzatish va umumiy tavsiyalar
Yuqori	Past	Tez-tez amalga oshiriladigan, ammo kichik	Hisobotlarni to'g'rilash va soliq nazoratini kuchaytirish
Past	Yuqori	Ehtimoli kam, ammo potensial ahamiyatli	Maxsus tekshiruv va soliq xulosasida ochib berish
Yuqori	Yuqori	Yuqori e'tibor talab qiluvchi vaziyat	Tezkor choralar ko'rish, zaxira yaratish yoki bitim shartlarini qayta ko'rib chiqish

Ikkinchisi — yuqori ta'sir bilan past ehtimollik. Masalan, yirik bir martalik bitim bo'yicha nizoli soliq pozitsiyasi darhol aniqlanmasligi mumkin, biroq uni nizolash korxonaning moliyaviy holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday risk ehtimoli past bo'lgan taqdirda ham uni baholash va hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

O'zbekistonda soliq Due Diligence'ni qo'llashda ushbu ikki parametrdan foydalanish soliq qoidabuzarliklarining oddiy ro'yxatidan korxonaning soliq holatini xavf-xatarga yo'naltirilgan baholashga o'tish imkonini beradi.

Bu O'zbekistonda soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish va elektron hisobvaraq-fakturalar, deklaratsiyalar va boshqa ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan tarzda solishtirish sharoitida ayniqsa dolzarbdir. Manfaatdor tomonlar uchun bunday baholash turli amaliy ahamiyatga ega (5-jadval).

5-jadval

Soliq Due Diligence ma'lumotlarining amaliy ahamiyati⁵

Foydalanuvchi	Baholash qiymati
Mulkdor	Xatolarni tuzatish va zaxiralarni yaratish zarurligini aniqlash
Bank	Yashirin soliq majburiyatlarining kredit qaytarilishiga ta'sirini baholash
Sarmoyador	Qo'yilmalarning xavfsizligi va daromadlilikini aniqlash
Biznes xaridori	Bitim narxi va sotuvchining javobgarlik shartlariga tuzatish kiritish

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqotchi tomonidan O'zbekiston Respublikasida soliq risklarini tasniflash, ularni balli baholash, risklar xaritasini shakllantirish hamda mulkdorlar, investorlar va kredit tashkilotlari uchun standartlashtirilgan soliq xulosasini tayyorlashni nazarda tutuvchi soliq Due Diligence'ni o'tkazishning tashkiliy-uslubiy modeli taklif etilgan.

Auditorlar uchun yangi xizmat turi sifatida tavsiya etilayotgan soliq Due Diligence soliq xatarlarini boshqarishning preventiv vositasi hisoblanadi. Uning joriy etilishi tadbirkorlik faoliyatining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Xizmat, ayniqsa, kichik va o'rta korxonalar, investorlar va banklar uchun muhim ahamiyatga ega. Uning rivojlanishi uslubiy ta'minot va standartlashtirishni talab qiladi.

Va nihoyat, taklif etilayotgan model O'zbekistondagi mavjud auditorlik va maslahat xizmatlari tizimini to'ldirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Вычитаемые расходы [Elektron resurs]. – URL: https://nrm.uz/contentf?doc=693952_2_vychitaemye_rashody&products=4_prakticheskoe_.
2. What is Due Diligence? [Elektron resurs]. – URL: <https://immigrantinvest.com/ru/blog/what-is-due-diligence/>.
3. Tax Due Diligence [Elektron resurs]. – URL: <https://www.winhell.com/ru/tax-law/tax-due-diligence.html>.
4. Understanding Tax Due Diligence [Elektron resurs]. – URL: <https://blog.shorts.uk.com/understanding-tax-due-diligence>.
5. Oliveira Neto A. M. The Management of Tax Risks in Mergers and Acquisitions – The Importance of Tax Due Diligence [Elektron resurs]. – URL: <https://www.intechopen.com/chapters/75923>.

⁴ Muallif ishlanmasi

⁵ Muallif ishlanmasi

6. Tax Due Diligence: Analyzing the Tax Implications of a Merger // Thomson Reuters Tax & Accounting. – 11-07-2024.
7. Артиков Н. А. Новая архитектура налогового администрирования Узбекистана [Elektron resurs]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/novaya-arhitektura-nalogovogo-administrirovaniya-uzbekistana> .
8. Базаров К. Т. Особенности управления налоговыми рисками в оптимизации налогового администрирования [Elektron resurs]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-upravleniya-nalogovymi-riskami-v-optimizatsii-nalogovogo-administrirovaniya> .
9. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi [Elektron resurs]. – URL: <https://www.lex.uz/docs/4674902> .
10. ISO 31000:2018. Risk Management – Guidelines [Elektron resurs]. – URL: <https://certgroup.org/wp-content/uploads/2021/01/iso-31000-2018.pdf> .

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
